

EMLÉKHELYEK

Egy elfeledett magyar vonatkozású kegyhely Lengyelországban

Jordánszky Elek az 1836-ban Pozsonyban kiadott *Magyarországban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása* című összefoglaló művében 69 kegyképet, kegyhelyet mutat be. A kegyhelyek kettő kivételével a történelmi Magyarország területén található, beleértve Horvátországot is. A két országhatáron túli kegykép helyszíne az egykori Galiciában volt, közülük az egyik magyar, a másik jezsuita vonatkozású.

A *Sztarawieszi boldog Asszony Képe* leírásában ezt közli a tudós főpap: „Sztarawiesz, avagy Ófalu, Ausztriai Galicziában vagyon Magyar Országhoz és nevezetesen Zemplén Vármegyéhez nem messze; a' hol igen régi 's több száz esztendeig terjedő időktől fogva köz tiszteletben tartatik egy festett képe a' boldogságos Szűznek. Azt beszélik a' legöregebb Lakosok, hogy ez a' kép Magyar Országból vette eredetét; és eleintén egy tölgyfán volt az erdő szélén kitéve, a' honnan által tétetett a' Sztarawieszi Templom' oltárára. Remete Szent Pál' szerzetesei gondját viselték ott a' képnek, és nem sokára ezüst rámba foglalva felékesítették azt, az előbbi deszkás Templom' helyébe más templomot fényes készüllettel építettek Klastromjok mellett. [...] Mert Magyar Országból is, nevezetesen Homonnából, vezettettek Sztarawieszbe esztendőnként népes búcsújárások, 's meg nem gátolta őket ebbéli buzgóságokban a' Papok' fogatkozása.”¹

A faksimile kiadás utószavának helységnevélistája tévesen azonosítja a helyet Stara-chowice településsel, a szóban forgó Stara Wieś helyesen a lengyelországi Krosno városától keletre, Sanok városától északnyugatra, a kárpátaljai vajdaságban található. A település alapítása 1359-ben történt, azt követően, hogy Nagy Kázmér király Lengyelországhoz csatolta Halicsot.

A legendát Alojzy Fridrich lengyel jezsuita szerzetes 1903–1911 között négy kötetben kiadott művében (*A Boldogságos Szűz Mária csodálatos festményei Lengyelországban*) ismerteti. Eszerint Sanok vidékén egy tölgyfán megjelent egy gyönyörű fatáblára festett kép, amely a legszentebb Istenanyát ábrázolta, apostolok társaságában, fölöttük, a felhők között Mária dicsőséges mennyei megkoronázását mutatta be. Senki sem tudta, honnan került oda a gyönyörű kép. Ez akkor derült ki, amikor az észak-magyarországi Homonna lakosai oltárképüket keresve erre jöttek, és azt mondták, hogy a kép valahogyan eltűnt a templomukból. A képet visszavitték Homonnára, és a régi helyén felállították. De a következő éjszaka újra eltűnt Homonnáról a kép, és ismét a Stara Wieś-i tölgyfán találták meg. Másodszor is elvitték, de ismét ugyanaz történt. Harmadszorra már elszégyellték magukat a homonnaiak, és úgy döntöttek, nem viszik vissza, hanem minden évben elzarándokolnak hozzá.²

1 Jordánszky Elek: *Magyarországban, 's az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem' Képeinek rövid leírása*. Pozsony, 1836. (Faksimile kiadás: Budapest, 1988) 141.

2 Alojzy Fridrich: *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*. II. Kraków, 1904. 430.

Vajon miért került egy köztiszteletben álló Mária-kép Homonnáról Lengyelországba? Homonna első írásos említése 1317-ből való, amikor Károly Róbert a birtokot a hozzá hűséges Drugeth családnak adományozza, akik évszázadokon keresztül meghatározó szerepet játszottak a térség történetében. Homonna városi kiváltságait 1470-ben Mátyás királytól kapta, és egy 1484-es oklevél is oppidumként (mezővárosként) említi. A település Szent Péter tiszteletére szentelt plébániatemploma már az 1322. évi pápai tizedjegyzékben is szerepel. A Drugethek a XIV. század folyamán ferenceseket telepítenek Homonnára, akik kolostort építenek. 1488-ban oklevél emlékezik meg a ferencesek Boldogságos Szűz tiszteletére emelt kolostoráról.³ A szerzetesek a ferences rend obszerváns ágához, az Üdvözítőről elnevezett rendtartományhoz, ezen belül a pataki kuzstódiához tartoztak. A kolostor templomának patrónusa Szent Bonifác volt, akinek ereklyéit is őrizték a barátok. A későbbi titulus azonban Mindenszentek lett.⁴

A mohácsi vész után, 1529-ben Hans Katzianer, I. Ferdinánd főkapitánya a Szapolyai-párti várost megtámadta, és a kolostort a templommal együtt felégette.⁵ A szerzetesek még helyreállították a kolostort, ekkor készült a templom szentélyének hálóboltozata. 1531-ben Tagyoni Lukácsot nevezték ki házfőnöknek, 1533-ban azonban már nincs nyomuk.⁶ Az 1530-as években a Homonnai Drugethek a reformációhoz csatlakoztak, és a ferenceseknek távoznuk kellett. A templom Szűz Mária-oltárképét ezért lengyel földre, Stara Wiesbe menekítették. Erről ugyan írott forrás nem, csak a szájhagyomány emlékezik meg. Így ír erről Réz László református lelkész Homonna reformációjáról szóló munkájában: „Hogy Homonna reformatiója a 35–40-es években kezdődött, s a XVI. századbeli Drugethek szervezték azt, még egy fennmaradt szájhagyomány is igazolja. Van ugyanis a lengyel határszélen egy Sztrazsova nevű község, melyben ma jezsuita kolostor van. E kolostor templomában őrzetik egy Mária-kép. E kép a szájhagyomány szerint, a homonnai Ferenczrendi templomból került oda. E kép a homonnai szerzetes templomnak becses tárgya volt, mert e nép ennek csudatevő erőt tulajdonítván, a barátok konyhájára sokat hozott. Megneszelvén a barátok a reformatiónak Homonnára való megérkezését, első gondjuk volt e Mária-képet menteni meg, mert azt már ők is tudták, hogy a reformátorok templomaikban sem képet, sem oltárt nem tűrnek meg. S a barátok M.-Laborcig [Mezőlaborc] vitték e képet, s ott átadták a sztrazsovaiaknak, arra buzdítván a kegyes hívőket, hogy járjanak e képhez búcsút. E kép – a nép hite szerint – többször visszakerült Homonnára, honnan mindannyiszor visszavitték, a reformatió rombolásától megkímélendők. És a nép ma is buzgón látogatja a sztrazsovai kolostort, amely a felvidéknek oly látogatott búcsújáró helye, mint az alvidéknek Máriapócs.”⁷

A kegykép tehát mind a magyar, mind a lengyel hagyomány szerint Magyarországról, a Zemplén vármegyei Homonnáról került az országhatáron túlra, egy tőle 130–140 km távolságban lévő kis településre. Az alapvető eltérés a Mária-kép odakerülésének időpontjában van.

A lengyel források szerint Stara Wieś-i kegyképet már a XIV. században tisztelettel vették körül. Ez a kép a fatemplommal együtt 1480-ban elpusztult, amikor a betörő tatárok

3 Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. Bp., 1890. 337.

4 Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. I. Bp., 1977. 369.

5 Fridrich Urbanus: Historia seu Compendiosa Descriptio Provinciae Hungariae Ordinis Minorum S. P. Francisci, Stricterioris Observantiae, militantis sub Gloriosissimo Titulo Sanctissimi Salvatoris. Kassa, 1759. I. 27, 28.; Szabó György Piusz: Ferencrendiek a magyar történelemben. Bp., 1921. 263.

6 Karácsonyi János: Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. II. Bp., 1924. 75.; Szabó György Piusz i. m. 263.

7 Réz László: A Drugethek és Homonna reformációja. Sátoraljaújhely, 1899. 70.

felgyújtották a templomot. A XVI. század első negyedében készült el az új kép, amelyet a Krakóban dolgozó Veit Stoss (Wit Stwoszy) egyik tanítványa, az úgynevezett Stara Wieś-i mester készített. Ez a kép 1525 körül került a templom főoltárára. Az első írásbeli említése azonban csak 1625-ből való, amikor Grochowski przemysli püspök a kép részére egy „nagy ezüsti fogadalmi tárgyát” ajánlott fel.⁸

A 205x141 cm méretű nagy táblakép tempera technikával készült, kora reneszánsz stílusban. A kép alsó része Szűz Mária elszenderedését, felső része mennybe vételét és megkoronázását ábrázolja.

Mint láttuk, a magyar hagyomány egy-két évszázaddal későbbre, az 1530–1540-es évekre teszi a kép átadását, amely időpont a lengyel második kép készítésének és elhelyezésének idejéhez esik közel. Nem tudjuk, hogy ez a kép azonos-e a Homonnáról elmenekített képpel. A homonnaiakban viszont évszázadokon keresztül élénken élt a tudat, hogy a kegykép az övék volt, ezért a legutóbbi évtizedekig rendszeresen zarándokoltak Stara Wieśbe, a nagy Mária-ünnepeken, elsősorban Mária születésnapja, Kisboldogasszony ünnepén (szeptember 8.). A legutolsó homonnai zarándoklat 1991-ben volt.⁹

A Homonnáról érkező zarándoklatokat a XIX. században külön dokumentálták. Egyes feljegyzések azonban ennél jóval régebbre is mutatnak. A Jasna Góra-i krónikában Innocenty Pokorski pálos szerzetes 1732-ben azt írja, hogy Stara Wieś a magyarországi Uienából (Homonnáról) csaknem háromszáz év óta látogatják. A helyi iratok rögzítették a zarándokok számát is. 1836-ban négyszázan érkeztek Homonnáról, egy apát vezetésével, akinek titulusa „*Abbas de montibus Panoniae*” (Pannónia hegyeinek apátja) volt. 1854-ben és 1857-ben kétszázan, 1877. szeptember 8-án, a kép megkoronázásakor mintegy ötszázan, 1886-ban néhány százan érkeztek Homonnáról.¹⁰ A zarándokok szlovákként lettek feltüntetve, de bizonyára magyar, német és ruszin hívek is voltak a csoportban.

Egy 1877-ben Lembergben megjelent könyvben részletesen leírják a homonnai zarándokok búcsújárását. A processzió elején keresztet és egy régi zászlót visznek, melyre a Stara Wieś-i Mária képe van festve. A zarándoklatot a homonnai káplán vezeti, de néha egy görögkatolikus pap is elkíséri őket. A zarándokútra általában négy-ötszáz, néha akár ezer ember is eljön. Az elsősorban szlovák és ruszin hívek megértik a lengyel prédikációt, majd szlovák énekeket énekelnek. A miseszöveget végigmondják, éneklük, míg a kegyképet Magyarország királynőjének nevezik. A kép előtt mindnyájan elvonulnak, sokan könnyekre fakadnak, és induláskor sírva búcsúznak el, mert egy évig nem láthatják Máriát.¹¹

A zarándoklatok a környékbeli lengyelországi településekről napjainkig rendszeresek. A szeptemberi ünnepre általában több tízezen látogatnak el, a kegyhelytől 45 km-re lévő Tyczyn kisvárosból gyalogos zarándoklat is indul.

Érdeemes végigkövetni a kegyhely, illetve a kegykép történetét. Már a XV. század közepéről származó források említik a plébániát. A XVII. században fából épült templom állt itt, három oltárral. 1728-tól pálosok kapták meg a kegyhelyet, akik hamarosan új templom építését kezdték meg. Az építési munkálatok 1730-tól harminc éven keresztül zajlottak, a kéttornyú barokk templomot 1760. július 2-án szentelték fel. Miután 1772-ben Lengyel-

8 *Franciszek Mróz-Lukasz Mróz*: Pielgrzymowania do Sanktuarium Matki Bozej Starowiejskiej w Starej Wsi – Przeszłość i Terazniejszość. Kraków, 2014. 297. <https://www.researchgate.net/publication/284182173>

9 Frantisek Marinák homonnai esperesplébános tájékoztatása.

10 *Franciszek Mróz-Lukasz Mróz* i. m. 299, 308.

11 *Czeżowski, I.*: Koronacja cudownego obrazu Najświętszej Maryi Panny pod wezwaniem Matki Miłosierdzia w kościele OO. Jezuitów w Starej Wsi pod Brzozowem. Lwów, 1877. 35–36. Idézi: *Franciszek Mróz-Lukasz Mróz* i. m. 299.

ország első felosztása során a terület a Habsburg Birodalom része lett, II. József 1786-os felosztató rendelete nyomán ez a pálos kolostor is megszűnt. Több évtized után, 1821-ben a jezsuita rend kapta meg a templomot és kolostort Stara Wiesben. Négy év megszakítással (1848–1852) a mai napig jezsuiták gondozzák a kegyhelyet.

A Mária-kép korai kultuszára vonatkozó információk meglehetősen szegényesek. Első említése 1625-ből való, majd a templom berendezéseinek 1638-ból származó listája is felsorolja a képet. 1675-ben készült a mai napig meglévő, aranyszínű virágokkal díszített ruhája. A Máriát nagyon tisztelő pálosok itteni 58 éve alatt – részben a Magyarországról érkező rendszeres zarándoklatok hatására – jelentősen növekedett a kegykép kultusza. A XIX. század legfontosabb eseménye a kegykép 1877. szeptember 8-i megkoronázása volt. Az esemény ötvenedik évfordulóján, 1927-ben XI. Piusz pápa kis bazilika címet adományozott a templomnak.

A kommunista időszak tragikus eseményét azért is meg kell említeni, mert az jól megvilágítja az egyházellenes rendszer kevesek által ismert valódi arcát. 1968. december 6-án éjjel szándékosan felgyújtották az oltárt, mert el akarták pusztítani a kegyképet, meg akarták szüntetni a zarándoklatokat, és bosszút akartak állni a jezsuitákon, akik nem voltak hajlandók behódolni nekik. A tűzben a XVI. századi reneszánsz alkotás teljesen elpusztult, még a vastag fémkeret is megolvadt. A kép megsemmisülése azonban nemhogy megszüntette volna, hanem ellenkezőleg, tovább növelte a zarándokok és zarándoklatok számát. Újra elkészítették a kép pontos mását, és azt 1972-ben Wyszynski prímás vezetésével ismét megkoronázták.

A ma látható kép tehát másolat, a Stara Wies-i Mária-kultusz viszont tovább él. A honnani római katolikus esperesplébános tervezi a zarándoklatok felújítását, ahogy a XX. század végétől görögkatolikus részről is újjászületőben van a búcsújárás.

Udvarhelyi Nándor

A főoltáron álló Mária-kép

